

Klassresa utan slut

Doris Dahlins nya bok »Vi vet nog vem du är« handlar om Anna och Grace och deras olika sätt att hantera sin utsatta barndom, hur de försöker dölja och släta över. Marianne Steinsaphir har läst med hjärtat i halsgropen.

TEXT: MARIANNE STEINSAPHIR FOTO: NIKLAS PALMKLINT

»Det var då hon första gången tänkte att hon skulle bli någon vars liv hon kunde stå ut med.«

Grace och Anna, Anna och Grace, är skildrade som två personer i Doris Dahlins nya, efterlängtade bok *Vi vet nog vem du är*, men de skulle lika gärna kunna vara en enda människa. En person som försöker stå ut med sitt liv, som försöker leva ett vuxet liv trots uppväxten. De bär sina misslyckanden med sig, inom sig, stigmata som till varje pris måste döljas, annars går den bräckliga tillvaron definitivt i kras. Annars upphör den verkliga världen, den med fasta rutiner, med trygghet och ett eget hem där man både kan stänga dörren om sig – och stänga världen ute.

Efter den kritikerrosade och mycket lästa debutboken *Skammens boning* återkommer nu Doris Dahlin med en psykologiskt och socialt mångbottnad berättelse, denna gång helt fiktiv. Hon vrider och vänder, borrar sig djupt in i personernas liv och det som format dem. Hon skildrar deras inre och yttre resor med skarp blick och ger också en inblick i arbetslivets villkor.

I den nya romanen har allt sin upprinnelse i staden Gävle, och med säkra penseldrag tecknar hon kuststadens miljöer och sociala hierarkier. I denna stad går det inte att gömma sig eller skyla över något. Det som en gång i barndomen slagits fast förblir där. Att fly eller bita ihop är receptet.

För det är så med Doris Dahlins personer, både de fiktiva och de mer självbiografiskt skildrade människorna i *Skammens boning*, att de biter ihop så hårt att de nästan går sönder. Och så länge det finns en tillflykt kan de hantera sin kamp – precis så länge kan de både leva och överleva. Så gjorde flickan och mamman i *Skammens boning* och så gör Grace och Anna. Och så gör förmodligen alla de människor som fötts i »fel« miljöer, med föräldrar som försöker men inte riktigt klarar av livet.

Så gjorde barnen i Susanna Alakoskis bok *Svinalängorna*, så gjorde flickan i Åsa Linderborgs självupplevda *Mig äger ingen*. Så har många av den danska författarinnan Vita Andersens romanbarn levt sina liv, med galna mammor som de själva fått vara mammor till. De har nödtorftigt städat undan fylleresterna, klappat på en sönderslagen mamma, hållt ut en nersupen pappas sprit. Taffligt har de försökt dölja skitränderna på halsen och skorven under näsan. Sedan de var mycket små har de övat sig i den svåra konsten att dölja och släta över, att undvika omvärldens blickar och ingripanden. Och naturligtvis har de blivit experter på att fly. Anna i *Vi vet nog vem du är* har byggt kojor under hela sin barndom. Grace är också bra på att gömma sig, hennes mamma kallades Röda lyktan och stängde in sin lilla flicka i skafferiet när den eviga trafiken med olika män satte i gång.

De är klassresenärer, och utsatta barn, de är förnedrade, med många gånger strävsamma

mammor och försupna pappor som ofta har ett stort hjärta men där tillvaron ändå gått över styr. De är en provkarta på alla dem som inte klarar sig den vanliga vägen, men aldrig ger upp.

Grace och Anna är förbundna genom sin barndom i skolan, förbundna i utanförskapet. De delar en gemensam barndom, men inte för att de varit bästisar. Nej, de har bara stått längst ner på den sociala stegen och blivit hänvisade till varandra. Skoningslöst skildrar författaren deras barndom och uppväxt och en omvärld som aldrig sträckte ut en hjälpare hand. Tvärtom får läsaren bekanta sig med ännu en av alla dessa skolfröknar som spätt på det svåra livet. Sådana skolfröknar är välbekanta i litteraturen, en riktigt elak en har Moa Martinson beskrivit i *Mor gifter sig*.

Var för sig har Grace och Anna löst sina vuxna liv, var för sig har de sätt att härda ut. Och kan man inte leva det liv man har så går det kanske att konstruera ett annat liv – men bara kanske. I Grace föds ändå den tanken, att bygga upp ett annat liv med en identitet utan sprickor. Och så blir den utstötta Grace den svala och välkontrollerade. Hon genomför en klass-makeover. Köper sig en lägenhet på Fleminggatan i Stockholm, dricker nyrostat kaffe, köper dyra kläder, hittar sig en stilig pojkvän, vårdar sig, joggar och går på museum. Aldrig mera Gävle, aldrig mera behöva skämmas. Men livet är krampaktigt med ständig rädsla för det stora avslöjandet – alla klassresenärers akilleshäl – oavsett hur fram-

gångsrik en klassresenär blivit finns alltså rädslan för att någon ska genomskåda och fejken ska komma upp i dagern.

Annas liv är annorlunda. Hon bor kvar, jobbar i snabbköpskassa, missköter sig och relationen med dottern. Äter fel och orkar knappt tvätta sig. Bitter och arg är hon och när hon ringer till Grace är hon sur och missunnsam. Hon maler och maler i telefonen och när hon tilltvingar sig besök i Stockholm blir hon för full. Hennes väg till ett annat liv ser annorlunda ut.

Olika gestaltas deras liv, men Doris Dahlin presenterar inga enkla förklaringsmodeller. Hon vill gestalta vägen ut ur den sociala och psykologiska låsning som personerna befinner sig i. Det är en mödosam resa som man inte kan göra utan att närma sig det onda, att våga se sanningen långt därnere i barndomen. Att gripa tag i de traumorna som ständigt sätter krokben för den personliga utvecklingen. Så går det att uppfatta den här bokens budskap. Men den är långt ifrån någon fiktionaliserad handbok i självhjälp för klassresenärer. Doris Dahlin har skapat en spännande berättelse som skickligt växlar mellan olika tidsperspektiv, personer och miljöer. Det är tufft, osentimentalt och mycket spännande. Hur ska det bli för Anna och Grace? Har deras klassresa börjat eller slutat?

Det är en märkvärdig känsla att med hjärtat i halsgropen snabbt vända blad, som vore det en deckare, för att få reda på »hur det går«.

I antologin *Tala om klass* frågar sig Doris Dahlin när hennes klassresa började, hon ger flera svar. Men inget svar på om hon är framme. ©

Marianne Steinsaphir är redaktör på Ordfront magasin.

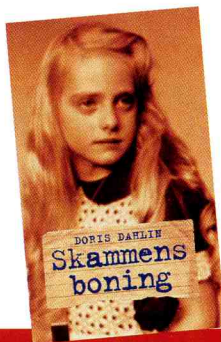
5 frågor till Doris Dahlin

Så mycket känslor och tankar kommer upp till ytan efter att jag läst »Vi vet nog vem du är«. Egentligen vill jag sätta mig ner och prata riktigt länge med Doris Dahlin. Men nu nöjer jag mig med att ställa fem frågor.

Efter »Skammens boning« hörde många läsare av sig till dig. Vad ville de prata om?

De ville berätta om hur skam och utsatthet påverkat dem i deras liv. De ville prata om boken och vad den väckt hos dem. De ville även berätta sina egna levnadshistorier. Många ställde frågor om hur jag överlevt och klarat mig. Det kom också många konkreta frågor från till exempel människor som hade barn som for illa i sin omgivning, och som undrade vad de skulle göra.

»Skammens boning« handlar ju om ditt eget liv, men i »Vi vet nog vem du är« berättar du om andra, påhittade personer. Har det varit stor skillnad på att skriva just därför?

Ja, det har varit stor skillnad. *Skammens boning* var mer smärtsam att skriva. Samtidigt kunde jag känna igen känslor och upplevelser hos Grace. Inte så att jag är som hon, utan mer att jag kan se att hon är den jag kunnat vara. Om jag hade råkat ut för det hon är utsatt för också som vuxen, hur hade mitt liv blivit då? Jag funderade till och med på att dedikera den till »den jag kunnat vara«. Dessutom var det så att ju mer jag skrev, desto mer kom jag nära egna känslor av utsatthet och ensamhet.

Du berättar om hur en av bokens huvudpersoner, Grace, blir behandlad vid en uppsägning. Är de erfarenheterna hämtade från ditt arbete med personalutveckling?

Ja, det är de. För mig är det skrämmande hur man många gånger behandlar människor som omplaceras eller sägs upp. Inte för att man egentligen vill göra så eller är ond utan för att man påminns om egna kriser, och blir rädd. I sitt eget obehag inför situationen kopplar många chefer då på reptilhjärnan och betar sig omänskligt.

Ätgärder som att säga upp personal kan många gånger vara nödvändiga, men alla har rätt att bli behandlade på ett mänskligt sätt. Det allra enklaste är att utgå från det gamla bibelcitatet: Såsom I viljen att människorna skola göra mot eder, så skolen I ock göra mot dem. Eller med andra ord: Hur skulle du själv vilja bli behandlad om du vore i den här situationen?

En annan situation som beskrivs i boken är hur en arbetsgrupp plötsligt undviker den person som sägs upp. Omedvetet gör de så därför att det är obehagligt med andras kriser. Det är en vanlig mänsklig reaktion i kriser, även vid sorg. Men vi måste inte agera på reaktionen. Vi är människor och kan välja. Man kan tänka: Oj, jag får lust att gå över till andra sidan trottoaren så att jag slipper prata med Pelle som ligger i skilsmässa och har det svårt just nu. Men det ska jag inte göra. Jag ska tvärtom gå fram och prata med honom.

Också i denna bok är skam en drivkraft. De bägge huvudperso-

nerna hanterar sin skam på olika sätt. Hur har du tänkt kring det?

Det som är gemensamt för dem är att de tränger bort skammen, försöker springa ifrån den. Då tror jag att den sitter som en nålspets i hjärtat. Den gnager och gnager tills den gnagt hål. Då är det lätt att läcka energi och bli destruktiv. Att våga prata om det som hänt och att söka och ta emot stöd hjälper en bra bit på vägen i kampen för att befria sig från gamla skamkänslor, tror jag.

Jag tror att många kan känna igen sig i Graces relation till Anna. Hur ska man behandla bittra personer som Anna som bara tar av ens energi och inte ger tillbaka?

Jag tror att det ofta, precis som hos Anna och Grace, handlar om ett ömsesidigt spel. Grace tror ju att hon måste rädda Anna eftersom hon har tidiga barndomsupplevelser av att rädda andra. Dessutom kan Grace fly från sina egna problem genom att fokusera på Anna. Men vill man verkligen bryta ett sådant mönster kan man till exempel göra de här sakerna: Uppmuntra inte ältandet, ställ inte sådana frågor, tyck inte synd om alltför mycket. Ingen människa växer av att bli tyckt synd om. Ställ andra sorters frågor, till exempel sådana som Vad vill du göra? Uppmuntra den andras växande. Men framför allt – ta hand om dig själv. Var ärlig utan att vara aggressiv. Avbryt när du inte orkar eller vill mer. Säg till att du vill prata om ett bekymmer du själv har, och så vidare. Hjälper det inte så fundera över om du verkligen vill ha kvar den här relationen.

Anna Ringberg

Hör Doris berätta om boken i höst!

- * **30/8:** Dalarnas litteraturdag i Borlänge.
- * **25/9** och **26/9:** Seminarier på bokmässan.
- * **2/10:** Nyfiken Grå i Stockholm: Skamfilad – att skriva om skam och utsatthet.
- * **4/10:** Missionskyrkans kulturvecka i Härnösand.
- * **30/10:** 2 x Bokia i Gävle.
- * **10/12:** Litterär salong i Eskilstuna.

Snabbfakta

Namn: Doris Dahlin

Ålder: 56

Yrke: Utbildningskonsult. Har ett eget företag som sysslar med kompetensutveckling.

Bakgrund: Har tidigare jobbat som bibliotekarie i drygt 15 år.

Familj: Sambo, samt två vuxna barn.

Bor: På Kungsholmen.

Läser helst: Mycket! En salig blandning av intressanta romaner, poesi, bra deckare och spännande fack-

böcker. Just nu läser jag Zac O'Yeahs *Mahatma!* Och Monika Fagerholms *Den amerikanska flickan*. Och Kerstin Thorvalls *Jag är en grön bänk i Paris*. Härliga alla tre!

Läser helst inte: Massproducerade förutsägbara böcker som inte engagerar mig ett enda dugg.

Mig själv med tre ord: Otålig, impulsiv, skattig.

Favoritstund på dagen: Blå skymning med min dagbok. Eller en varm sommarkväll med en bra bok.